

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteearvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „ELi uuendatud tegevuskava rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise tõkestamiseks (2021– 2025)““

(COM(2021) 591 final)

(2022/C 290/15)

Raportöör: **José Antonio MORENO DÍAZ**

Kaasraportöör: **Pietro Vittorio BARBIERI**

Konsulterimistaotlus	Euroopa Komisjon, 1.12.2021
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 304
Vastutav seksioon	tööhõive, sotsiaalküsimused ja kodakondsus
Vastuvõtmine seksioonis	7.3.2022
Vastuvõtmine täiskogus	23.3.2022
Täiskogu istungjärk nr	568
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	212/0/5

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Rändajate ebaseaduslik üle piiri toimetamine on piiriülene kuritegevus, mis seab ohtu inimeste elu, rikub põhiõigusi ja häirib rändevoogude nõuetekohast haldamist. Viimase 20 aasta jooksul on inimeste ebaseaduslik üle piiri toimetamine suurenenud mitmesuguste päritoluriigist lahkuma ajendavate tegurite (inimõiguste rikkumised, vägivald, konfliktid, ebavõrdsus, majanduslikud ja keskkonnategurid jne) tõttu, kuid ka seetõttu, et paljude riikide territooriumidele pääsemiseks puuduvad seaduslikud vahendid. COVID-19 pandeemia tulemusel suurenenud piirangud on suurendanud inimeste hulka, kes kasutavad selliseid ebaseaduslikke võrgustikke koos kõigi sellega kaasnevate ohtudega.

1.2. Euroopa rändepoliitika on alates selle loomisest seadnud muu hulgas eesmärgiks võidelda sellise kuritegevuse vastu, ennetada rändajate ärakasutamist kuritegelike võrgustike poolt ja vähendada ebaseadusliku rände ajendeid. ELi uuendatud tegevuskava rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise tõkestamiseks (2021–2025) tuleks käsitleda kui vahendit, mis tagab järjepidevuse ja parandab Euroopa Liidu positsiooni võitluses sellist laadi kuritegevuse vastu.

1.3. Europoli andmetel on enam kui 90 % Euroopa Liitu ebaseaduslikult sisenevatest inimestest läbinud mõne reisetapi ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevate võrgustike abil. Rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastase võitluse raames peab Euroopa Liit prioriteediks koostööd partnerriikidega, et vähendada sellisele ohtlikule reisile asumise ajendeid, tegeleda ebaseadusliku rände algpõhjustega, edendada seaduslikku rännet ning seaduslikke ja turvalisi rändeteid Euroopa Liidu riikidesse, tugevdada ühispiiride haldamist, tegeleda tõmbeteguritega, nagu ebaregulaarne töö, ning hõlbustada nende isikute tagasipöördumist ja taasintegreerimist, kes satuvad ELi territooriumil ebaseaduslikku olukorda.

1.4. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee peab kiiduväärseks ELi uuendatud tegevuskava ja selles välja pakutud kõikehõlmavat lähenemisviisi, mis on jätk Euroopa Liidu tööle rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu võitlemisel. On selge, et kuritegevuseks liigituv ebaseaduslik üle piiri toimetamine seab ohtu rändajate elu ja rikub nende õigusi ning kasutab ära inimesi, kes soovivad pääseda ELi territooriumile, ning ühtlasi ohustab Euroopa julgeolekut.

1.5. Komitee mõistab, et välispiiride kaitsmine on Euroopa Liidu prioriteet, kuid juhib tähelepanu sellele, et välispiiride kaitsmisel tuleb alati austada inimõigusi ja rahvusvahelise avaliku õiguse puutumatust, kaitstes alati inimesi ja vältides solidaarsuse kriminaliseerimist. Mingil juhul ei saa võitlust rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu kunagi suunata rändajate endi ega neile antava humanitaarabi ja abi vastu.

1.6. Komitee peab oluliseks võidelda rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu kogu rändeteed hõlmava lähenemisviisi abil. See tähendab ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevate võrgustike vastu kavandatavate meetmete tugevdamist õigus- ja politseikoostöö täiustamise teel, samuti paremat koostööd ja dialoogi naaberriikidega võitluses ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevate võrgustike vastu, meetmete tugevdamist ärakasutamise ennetamiseks ja ebaseaduslikult üle piiri toimetatud isikute kaitse tagamiseks ning kooskõlastatumat ja jõulisemat võitlust ebaregulaarse töö ja tööalase ärakasutamise vastu.

1.7. Komitee nõustub, et inimeste ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevate võrgustike kasumi vähendamiseks tuleb kõrvaldada nõudlus. Siiski hoiatab komitee häiringute eest, mis võivad tekkida, kui käsitleda üksnes pakkumise poolt (võrgustikud). Seoses sellega juhib komitee tähelepanu asjaolule, et sellise ebaseadusliku äritegevuse suures osas deaktiveerimiseks on keskne tähtsus seaduslike, tõhusate ja turvaliste kanalite olemasolul ning varjupaigaõiguse kaitsel.

1.8. Samuti mõistab komitee teravalt hukka rändajate ja varjupaigataotlejate ärakasutamise ELi destabiliseeriva elemendina ⁽¹⁾.

1.9. Komitee juhib tähelepanu sellele, et inimeste kaitsmist ning arstiabi ⁽²⁾ ja solidaarsusabi andmist ei tohiks kriminaliseerida ega käsitleda samamoodi nagu ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevaid võrgustikke ning selle eest tuleks vastutusele võtta ainult siis, kui need teod on toime pandud tahtlikult ja sooviga saada otsest või kaudset rahalist või muud materiaalselt kasu ⁽³⁾. Tuleb selgesõnaliselt lisada klausel kohustusliku vastutusest vabastamise kohta juhul, kui abi- või tugimeetmed olid ajendatud humanitaarsetest põhjustest.

2. Üldised märkused

2.1. Rändajate ebaseaduslik üle piiri toimetamine on piiriülene kuritegevus, mis seab ohtu inimeste elu, rikub põhiõigusi ja häirib rändevoogude nõuetekohast haldamist.

2.2. Viimase 20 aasta jooksul on inimeste ebaseaduslik üle piiri toimetamine suurenenud mitmesuguste päritoluriigist lahkuma ajendavate tegurite (inimõiguste rikkumised, vägivald, konfliktid, ebavõrdsus, majanduslikud ja keskkonnategurid jne) tõttu, kuid ka seetõttu, et paljude riikide territooriumidele pääsemiseks puuduvad seaduslikud vahendid. COVID-19 pandeemia tulemusel suurenenud piirangud on suurendanud inimeste hulka, kes kasutavad selliseid ebaseaduslikke võrgustikke koos kõigi sellega kaasnevate ohtudega ⁽⁴⁾.

2.3. Peamine erinevus rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ja inimkaubanduse vahel on see, et esimesel juhul osalevad rändajad vabatahtlikult rändeprotsessis ja maksavad ebaseaduslikult üle piiri toimetajate teenuste eest, inimkaubanduse korral kaubeldakse inimestega tööalasel, seksuaalsel või elundite eemaldamise eesmärgil ning nad on ohvrid, kes vajavad abi ja tuge. Inimkaubandusega seotud tegevus ei pruugi olla piiriülene. Need kaks nähtust on sageli omavahel seotud, sest ebaseaduslikult üle piiri toimetatud inimesed võivad sattuda inimkaubitsejate ohvriks tööalase, seksuaalse või muud laadi ärakasutamise eesmärgil.

2.4. Euroopa rändepoliitika on alates selle loomisest seadnud muu hulgas eesmärgiks võidelda sellise kuritegevuse vastu, ennetada rändajate ärakasutamist kuritegelike võrgustike poolt ja vähendada ebaseadusliku rände ajendeid. Euroopa Komisjoni 2020. aastal esitletud rände- ja varjupaigaleppes märgitakse, et rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastane võitlus on prioriteet ning et tugevdatakse koostööd päritolu- ja transiidiriikidega, et hoida ära ohtlikke teekondi ja ebaseaduslikke piiriületusi, eelkõige luues kolmandate riikidega konkreetseid partnerlussuhteid rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu.

2.5. Europoli andmetel on enam kui 90 % Euroopa Liitu ebaseaduslikult sisenevatest inimestest läbinud mõne reisetapi ebaseadusliku üle piiri toimetamisega.

2.6. ELi uuendatud tegevuskava rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise tõkestamiseks (2021–2025) tuleks käsitleda kui vahendit, mis tagab järjepidevuse Euroopa Liidu võitluses sellist laadi kuritegevuse vastu. Rändajate ebaseaduslikku üle piiri toimetamist ei tule käsitleda mitte ainult kui rändeprobleemi, vaid ka kui julgeolekuohtu, mis mõjutab ELi välispiire. ELi välispiiride asjakohane haldamine ja kaitse, järgides rahvusvahelist õigusraamistikku ja põhiõigusi, on olulise tähtsusega küsimus. EL peab tugevdama ühiseid standardeid ja menetlusi viisil, mis järgib inimõigusi ja rahvusvahelisi standardeid, et hoida ära rändajate ebaseaduslikku ELi toimetamist.

⁽¹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee koostamisel olev arvamus REX 554.

⁽²⁾ Euroopa Arstide Alalise Komitee (CPME) avaldus solidaarsustegevuse kriminaliseerimise kohta. Vaata ka Euroopa Parlamendi 2019. aasta raportit „Fit for purpose? The Facilitation Directive and the criminalisation of humanitarian assistance to irregular migrants: 2018 update“.

⁽³⁾ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav maa-, mere- ja õhuteed pidi üle riigipiiri välismaalase ebaseaduslikku toimetamist tõkestava protokoll artikkel 6.

⁽⁴⁾ Global Initiative (2021), „The Global Illicit Economy“.

2.7. Rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastase võitluse raames peab Euroopa Liit prioriteediks koostööd partnerriikidega, et vähendada sellisele ohtlikule reisile asumise ajendeid, tegeleda ebaseadusliku rände erinevate algpõhjustega, edendada seaduslikku rännet ning seaduslikke ja turvalisi rändeteid Euroopa Liidu riikidesse, tugevdada ühispiiride haldamist ning hõlbustada nende isikute tagasipöördumist ja taasintegreerimist, kes satuvad Euroopa territooriumil ebaseaduslikku olukorda⁽⁵⁾.

2.8. Inimeste ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastane võitlus hõlmab ka tööandjate karistuste direktiivi⁽⁶⁾ tugevdatud kohaldamist ja arusaama, et ebaregulaarne töö on ebaseadusliku rände üks ajend ning võib olla seotud rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamisega – tuleb meeles pidada, et kui ELis on ebaseaduslikus olukorras välismaalasest töötajaid, siis tähendab see ühtlasi, et seal on ka seadusi mittejärgivaid tööandjaid, kes pakuvad neile ebaseaduslikku tööd, mis ei vasta miinimumtööttingimustele palga, tööaja, tervishoiu- ja tööohutustingimuste jms osas.

2.9. ELi uuendatud tegevuskavas rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise tõkestamiseks (2021–2025) võetakse arvesse alates 19. märtsist kuni 11. juunini 2021 toimunud sihtkonsultatsioonide ja avaliku konsultatsiooni tulemusi. Aidates kaasa kuritegeliku tegevuse katkestamisele, toetab see ka ELi julgeolekuliidu strateegia⁽⁷⁾ ning ELi organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise strateegia (2021–2025)⁽⁸⁾ ja inimkaubanduse vastu võitlemise ELi strateegia (2021–2025)⁽⁹⁾ eesmärgi.

3. Kommentaarid ELi uuendatud tegevuskava kohta rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise tõkestamiseks (2021–2025)

3.1. Komitee peab kiiduväärseks ELi uuendatud tegevuskava ja selles välja pakutud kõikehõlmavat lähenemisviisi, mis on jätk Euroopa Liidu tööle rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ja inimkaubanduse vastu võitlemisel.

3.2. On selge, et kuritegevuseks liigituv üle piiri toimetamine seab ohtu rändajate elu ja rikub nende õigusi ning ühtlasi kasutab ära inimesi, kes soovivad pääseda ELi territooriumile. Seetõttu leiab komitee, et sellise kuritegevuse vastu võitlemiseks tuleb kasutusele võtta vajalikud mehhanismid ja vahendid.

3.3. Komitee mõistab, et välispiiride kaitsmine on samuti Euroopa Liidu prioriteet, kuid juhib tähelepanu sellele, et välispiiride kaitsmisel tuleb alati austada inimõigusi ja rahvusvahelise avaliku õiguse puutumatus, kaitses alati inimesi ja vältides solidaarsuse kriminaliseerimist. Mingil juhul ei saa võitlust rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu kunagi suunata rändajate endi ega neile antava humanitaarabi ja abi vastu ning see ei saa olla ettekääne varjupaigaõiguse kaotamiseks nii ELis kui ka rahvusvahelisel tasandil.

3.4. Inimeste kaitsmist ning arstiabi⁽¹⁰⁾ ja solidaarsusabi andmist ei tohiks kriminaliseerida ega käsitleda samamoodi nagu ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevaid võrgustikke ning selle eest tuleks vastutusele võtta ainult siis, kui need teod on toime pandud tahtlikult ja sooviga saada otsesest või kaudset rahalist või muud materiaalist kasu⁽¹¹⁾. Tuleb selgesõnaliselt lisada klausel kohustusliku vastutusest vabastamise kohta juhul, kui abi- või tugimeetmed olid ajendatud humanitaarsetest põhjustest.

3.5. Komitee peab oluliseks võidelda rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu kogu rändeteede hõlmava lähenemisviisi abil ning teadvustada, et seaduslike ja turvaliste rändeteede puudumine on üks põhjuseid, miks ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevad võrgustikud saavad õitseda.

3.6. Komitee leiab samuti, et ebaregulaarset tööd võib seostada võrgustikega, mis inimesi ebaseaduslikult üle piiri toimetavad; sageli lõpeb see tööalase ärakasutamisega. Seetõttu peab komitee vajalikuks jõupingutusi, et tööandjate karistuste direktiivi paremini rakendada ning võidelda ebaregulaarse töö ja tööalase ärakasutamise vastu kooskõlastataval ja jõulisemal viisil.

⁽⁵⁾ ELT C 517, 22.12.2021, lk 86.

⁽⁶⁾ Direktiiv 2009/52/EÜ.

⁽⁷⁾ COM(2020) 605 final.

⁽⁸⁾ COM(2021) 170 final.

⁽⁹⁾ COM(2021) 171 final.

⁽¹⁰⁾ Euroopa Arstide Alalise Komitee (CPME) avaldus solidaarsustegevuse kriminaliseerimise kohta. Vaata ka Euroopa Parlamendi 2019. aasta raportit „Fit for purpose? The Facilitation Directive and the criminalisation of humanitarian assistance to irregular migrants: 2018 update“.

⁽¹¹⁾ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav maa-, mere- ja õhuteed pidi üle riigipiiri välismaalase ebaseaduslikku toimetamist tõkestava protokolli artikkel 6.

3.7. Komitee peab vajalikuks tugevdada ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevate võrgustike vastu kavandatud meetmeid, parandades õigus- ja politseikoostööd, toetades kuritegevusega seotud ohte käsitleva valdkondadevahelise Euroopa platvormi (EMPACT) ja Eurojusti tööd ning täiustades kohapeal teabe kogumist ja teavituskampaaniaid rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamisega seotud ohtude kohta.

3.8. Komitee peab kiiduväärseks asjaolu, et see integreeritud lähenemisviis hõlmab ka koostöö ja dialoogi parandamist naaberriikidega ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevate võrgustike vastu võitlemisel, kuid hoiatab, et selliste põhimõtete nagu tagasipöördumine ja taasintegreerimine väär rakendamine võib mõjuda negatiivselt koostöösuhetele nende riikidega, mille tulemusel võivad ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevad võrgustikud tugevneda. Sellega seoses tuleb märkida, et komisjoni teatises juhitakse õigesti tähelepanu riiklike osalejate suurenevale rollile ebaseadusliku rände kunstlikul loomisel ja hõlbustamisel, et edendada ELi destabiliseerimist.

3.9. Komitee peab oluliseks tugevdada meetmeid ärakasutamise ennetamiseks ja ebaseaduslikult üle piiri toimetatud isikute kaitse tagamiseks. Sellega seoses peab komitee vajalikuks töötada vastavalt kogu rändeteed hõlmavale lähenemisviisile välja katsemetmed, milles osalevad päritolu-, transiidi- ja sihtriikide ametiasutused ja sotsiaalvaldkonna osalejad.

3.10. Komitee peab rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastaste operatiivpartnerluste arendamist kolmandate riikidega huvipakkuvaks, kuid ta juhib tähelepanu sellele, et asjakohased kokkulepped ei tohi rikkuda Euroopa Liidu juhtpõhimõtteid, samuti ei tohi kokkuleppeid sõlmida riikidega, kus esineb süstemaatilist inimõiguste rikkumist.

3.11. Komitee leiab, et ELi uuendatud tegevuskavas rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise tõkestamiseks (2021–2025) on hästi välja toodud sellise kuritegevusega kaasnevad ohud ja kiirus, millega ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevad võrgustikud kohanevad oludega ja rakendavad uusi tehnoloogiaid suurimat kasu tooval viisil.

3.12. Komitee nõustub, et inimeste ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevate võrgustike kasumi vähendamiseks tuleb kõrvaldada nõudlus, nagu on märgitud uuendatud tegevuskavas. Siiski hoiatab komitee häiringute eest, mis võivad tekkida, kui käsitleda üksnes pakkumise poolt (võrgustikud), mõistmata, et nõudluse vähendamiseks on vaja struktuurireforme. Sellega seoses juhib komitee tähelepanu asjaolule, et sellise ebaseadusliku äritegevuse suures osas deaktiveerimiseks on keskne tähtsus seaduslike, tõhusate ja turvaliste kanalite olemasolul ning varjupaigaõiguse kaitsel.

3.13. Komitee väljendab muret selle pärast, et kui ennetada paremini ebaseaduslikku üle piiri toimetamist – see on eesmärk, mida komitee pooldab – võib see viia haavatavate rändajate abistamise mehhanismide rikkumiseni. Komitee toob esile asjaolu, et viimastel kuudel on sagenenud erakondade ja valitsuste meetmed solidaarsusaktide kriminaliseerimiseks. Komitee juhib tähelepanu sellele, et haavatavate inimeste kaitsmist ning arstiabi⁽¹²⁾ ja solidaarsusabi andmist ei tohiks kriminaliseerida ega käsitleda samamoodi nagu ebaseadusliku üle piiri toimetamisega tegelevaid võrgustikke⁽¹³⁾.

3.14. Komitee leiab, et erilist tähelepanu tuleks pöörata ebaseadusliku üle piiri toimetamise ohvritele, eriti neile, kes on haavatavamad, näiteks (saatjata) alaealised,⁽¹⁴⁾ puuetega inimesed ja naised⁽¹⁵⁾. Komitee kutsub Euroopa Komisjoni üles koostama saatjata alaealiste välismaalaste kaitse direktiivi, millega kaitstaks lapse parimaid huve. Peale selle tuleks kodanikuühiskonna osalejate, sotsiaalasutuste ja vabaihenduste rolli ebaseadusliku üle piiri toimetamise ohvrite abistamisel ja toetamisel tunnustada humanitaartegevusena, mis tugevdab ELi põhimõtteid.

⁽¹²⁾ Euroopa Arstide Alalise Komitee (CPME) avaldus solidaarsustegevuse kriminaliseerimise kohta. Vaata ka Euroopa Parlamendi 2019. aasta raportit „Fit for purpose? The Facilitation Directive and the criminalisation of humanitarian assistance to irregular migrants: 2018 update.“

⁽¹³⁾ Euroopa Nõukogu rahvusvaheliste vabaihenduste konverentsi vabaihenduste õiguse ekspertnõukogu: „Using criminal law to restrict the work of NGOs supporting refugees and other migrants in Council of Europe Member States“ (2019).

⁽¹⁴⁾ ELT C 429, 11.12.2020, lk 24.

⁽¹⁵⁾ Ülemaailmse turvalise, korrahase ja seadusliku rände kokkuleppe eesmärk nr 9: riikidevahelise koostöö tugevdamine rändajate ebaseaduslikule üle piiri toimetamisele reageerimisel. Samuti punkti 25 alapunkt c: töötada rändeteedel välja sootundlikud ja lastega arvestavad koostööprotokollid, milles kirjeldatakse etapiviisilisi meetmeid ebaseaduslikult üle piiri toimetatud rändajate nõuetekohaseks tuvastamiseks ja abistamiseks.

3.15. Komitee tunnistab, et tegevuskava on ka asjakohane ja käsitleb selgelt rändajate ärakasutamisega seotud praeguseid probleeme, kus riiklike osalejate otsene kaasatus on ilmne. Komitee, nagu ka Euroopa Ülemkogu, ⁽¹⁶⁾ mõistab ühtlasi teravalt hukka rändajate ja varjupaigataotlejate ärakasutamise destabiliseeriva elemendina, nagu on hiljuti täheldatud Maroko ja eelkõige Valgevene piiridel ⁽¹⁷⁾.

3.16. Komitee juhib tähelepanu asjaolule, et liikmesriigid on alati kohustatud täitma lisaks kogu ELi õigusraamistikule ka rahvusvahelisi kohustusi, sealhulgas 1951. aasta Genfi konventsiooni ja 1967. aasta New Yorgi protokollid varjupaigaõiguse kohta.

3.17. Rände ohuna käsitlemine ja rändajaid kui ohtu kajastav diskursus dehumaniseerib inimesi ja soosib üksnes neid, kes soovivad neid geostrateegilistel ja rahvuspoliitilistel põhjustel ära kasutada.

3.18. Komitee peab kahetsusväärseks, et võitlusele rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu pööratakse palju suuremat tähelepanu kui võitlusele inimkaubanduse vastu, mis on endiselt kõige tulusam kuritegevuse valdkond ja kujutab endast mitte ainult inimõiguste rikkumist, vaid ka reaalselt ohtu riiklikule julgeolekule, majanduskasvule ja kestlikule arengule ⁽¹⁸⁾.

Brüssel, 23. märts 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

⁽¹⁶⁾ JOIN(2021) 32 final, „Vastus riigi toetusel toimuvale rändajate ärakasutamisele ELi välispiiril“.

⁽¹⁷⁾ <https://www.eesc.europa.eu/et/news-media/presentations/eesc-expresses-its-concern-about-situation-border-belarus>

⁽¹⁸⁾ Bigio, J., & Vogelstein, R. B. (2021), „Ending Human Trafficking in the Twenty-First Century“, European Council on Foreign Relations.